

Compensatie nertsenfokkerij

Questions & Answers

Notitie
Delft, juni 2009

Opgesteld door:
M.H. (Marisa) Korteland

Introductie

De Tweede Kamer overweegt een verbod in te stellen op de pelsdierhouderij per 17 januari 2018. Een belangrijke vraag daarbij is in hoeverre de nertsenfokkers gecompenseerd zouden moeten worden voor de schade die optreedt door dit verbod. De afgelopen maanden zijn er zowel van het LEI, CE Delft als Deloitte studies verschenen waarin de economische kosten worden geschat waarmee nertsenhouders geconfronteerd zouden worden als de Tweede Kamer besluit nertsenfokkerijen te verbieden. De opzet en resultaten van deze studies lopen nogal uiteen:

- Het LEI heeft in haar rapport 'Sanering nertsenhouderij in Nederland; een actualisatie' (november 2008) economische schade berekend voor een aantal beleidsscenario's en noemt bedragen voor totale schadeloosstelling die daaraan gelijkgesteld zijn. Hiermee geeft zij aan welke financiële tegemoetkoming door de overheid nodig zou zijn om ondernemers schadeloos te stellen bij instelling van een verbod.
- CE Delft heeft een peer review op het LEI-rapport uitgevoerd (december 2008) en komt met lagere schadebedragen. Hierbij gaat het niet alleen om verschil in omvang van de economische schade. De resultaten van CE Delft geven ook enkel de economische schade weer die vanuit een puur economische oogpunt in aanmerking komen voor schadevergoeding.
- Deloitte heeft, tot slot, een andere insteek gekozen en boogt met haar 'Onderzoek NFE. Analyse wetsvoorstel Wet verbod pelsdierhouderij' (mei 2009) aan te tonen dat er tijdens de voorgestelde afbouwperiode van 10 jaar negatieve bedrijfsresultaten zullen optreden. Desalniettemin zijn aan deze studie ook schadebedragen te ontleen.

Deze notitie gaat in op de meest relevante verschillen tussen de drie studies en geeft aan welke aannames en methoden vanuit een economisch perspectief op compensatie te rechtvaardigen zijn¹. De focus zal hierbij liggen op hoofdthema's uit de discussie. De opdrachtgever van deze notitie, Bont voor Dieren, hoopt hiermee ertoe bij te dragen dat de besluitvorming in de Tweede en Eerste Kamer weloverwogen kan plaatsnemen.

De volgende vragen zullen daarbij worden beantwoord:

1. Hoe ontstaat het verschil in economische schade tussen de drie rapporten?
2. Is de bepaling van economische schade arbitrair?
3. Moet compensatie worden gerelateerd aan de omvang van de economische schade?
4. Hoe functioneert de nertsensector als er een overgangperiode wordt gehanteerd?
5. Wat gebeurt er met dierenwelzijn als de sector wordt afgebouwd?
6. Heeft de nertsenhouder toekomstperspectief zonder zijn nertsenfarm?
7. Wat zijn de gevolgen van een verbod op de pensioenvoorziening van de ondernemers?

---

¹ Hierbij zal af en toe ook gerefereerd worden aan het BOR-advies 'Schadebepaling sanering nertsenhouderij' (februari 2009) waarin de eerste twee genoemde rapporten zijn meegenomen.

1 Hoe ontstaat het verschil in economische schade tussen de drie rapporten?

In de huidige context betekent economische schade dat ondernemers als gevolg van de wijziging in overheidsbeleid inkomsten mislopen en het door hen opgebouwde vermogen in waarde daalt. De omvang van deze schade dient, conform de methodiek van de OEI-leidraad (CPB/NEI, 2000)², steeds bepaald te worden door twee situaties te vergelijken:

1. Situatie waarin het overheidbeleid aangepast is. Dit noemen we het projectalternatief. Concreet betekent dit de inkomens- en vermogenspositie van ondernemers die optreedt bij instellen van een verbod.
2. Situatie bij ongewijzigd beleid. Dit heet het zogenaamde baselinescenario of nulalternatief. Het gaat hier om de toekomstige netto-opbrengsten en kapitaalopbouw van ondernemers als er geen verbod zou worden ingesteld. Ondernemers kunnen zelf bepalen of en in welke maten zij de productie doorzetten.

Het LEI, CE Delft en Deloitte beschouwen de totale economische schade als de som van vermogensschade, inkomensschade en sloopkosten³. Uit Tabel 1 blijkt dat hun resultaten nogal verschillen.

Tabel 1 Totale schadebedragen bij directe en geleidelijke afbouw van de nertsenhoudery (x miljoen Euro, op basis van 164/165 bedrijven)⁴

Beleids­scenario	LEI ⁵	CE Delft	Deloitte ⁶
Directe afbouw	538,5	490,8	-
Afbouw in 10 jaar	437	16,5	948

Bron: LEI (2008), CE (2008), Deloitte (2009).

Er zijn twee oorzaken aan te wijzen voor de discrepantie in schadebedragen:

1. Andere aannames over sectorspecifieke omstandigheden.
2. Verschillende methodologische benadering van het begrip economische schade. Dit heeft in feite niets met de nertsenhoudery te maken en zou voor iedere andere sector ook tot andere uitkomsten leiden.

² Deze is opgesteld om de opzet van Maatschappelijke Kosten Baten Analyses rond infrastructu­rele beslissingen te standaardiseren. Velerlei studies en handleidingen sluiten qua definitie aan bij de OEI leidraad, zoals ook de Leidraad MKBA in het milieubeleid (CE Delft, 2007).

³ Sloopkosten zijn van invloed op de uiteindelijke vermogenspositie bij bedrijfssluiting en hadden dus ook rechtstreeks onder deze categorie kunnen vallen.

⁴ In alle drie de rapporten is geen schadebedrag opgenomen voor directe leveranciers en afnemers van de primaire nertsenfokkerijen. Volgens juridisch advies van de parlementair advocaat (2009) is dit ook niet noodzakelijk. Ook wordt uitgegaan van een gemiddeld nertsen­bedrijf en wordt niet ingegaan op specifieke situaties van individuele nertsenhouders. Wel gebruikt Deloitte individuele voorbeelden om haar sectorale toekomstvisie te onderbouwen. De vraag is daarbij in hoeverre de beschreven situaties regel of juist uitzondering zijn.

⁵ Oorspronkelijke gegevens waren 638,5 miljoen Euro schade onder het directe afbouw scenario en 535,6 miljoen Euro bij een overgangstermijn van 10 jaar. Het LEI heeft deze berekening gecorrigeerd voor o.a. opportuniteitskosten (zie vraag 2).

⁶ Berekening CE Delft ontleend aan Deloitte (2009). Na afloop van de afbouwtermijn resulteert een cumulatief verlies van 779.017 Euro per bedrijf. Wanneer de nertsenhoudery in Nederland op de huidige voet kan worden voorgezet en na 10 jaar verkocht zou worden, zou de totale vermogensopbouw ruim 5 miljoen Euro per bedrijf bedragen. De geleden schade als gevolg van een verbod zou dan volgens Deloitte op 5,8 miljoen Euro per bedrijf uitkomen.

Sectorspecifieke aannames

Wat betreft de sectorspecifieke aannames geeft CE Delft aan t.o.v. het LEI en Deloitte (die veelal dezelfde uitgangspunten hanteren) uit te willen gaan van lagere boekwaarden, hogere restwaarden van activa, lagere sloopkosten en een daling in pelsprijzen (in plaats van een standstil). Zo gaan het LEI en Deloitte er onterecht vanuit dat de prijzen in 2007 respectievelijk 2008 gehandhaafd zouden blijven indien er geen nertsenfokverbod komt⁷. Het nulalternatief is in hun berekening dan ook te optimistisch bepaald, waardoor de economische schade overschat wordt. Ook zonder een verbod zal de rentabiliteit van de sector namelijk afnemen, o.a. als gevolg van de kredietcrisis (zie vraag 4). De huidige marktprijzen liggen al ruim onder het 2007/2008 prijsniveau.

Een beduidend verschil in uitgangspunten met Deloitte ligt evenwel op het gebied van afzetvolume. CE Delft en LEI gaan beiden uit van een gelijkblijvende afzet onder het afbouwscenario, terwijl Deloitte een situatie schetst waarin de sector op kort termijn verlies lijdt, hoofdzakelijk door een versnelde uitstroom van personeel. CE Delft deelt deze aanname niet (zie vraag 4 voor argumentatie).

Bovengenoemde verschillen in visie op sectorspecifieke omstandigheden komen slechts gedeeltelijk tot uitdrukking in de gepresenteerde schadebedragen. Dit komt omdat CE Delft niet met alternatieve waarden heeft gerekend behalve bij sloopkosten (lager) en afzetvolumes (constant, net als LEI). Wel betekent dit dat de door CE Delft gepresenteerde resultaten Tabel 1 als maximale bedragen dienen te worden beschouwd.

Methodologische verschillen

De verschillen in sectorspecifieke aannames leiden niet tot de grootste discrepantie in schadebedragen. Het bestaan van verschillen in de methodiek van schadebepaling is daarentegen de meest belangrijke reden waarom de schadebedragen van elkaar verschillen. De meest fundamentele afwijkingen hebben te maken met de berekening van inkomensschade en worden hieronder besproken.

Allereerst rekent Deloitte de al in gang gezette daling van pelzenprijzen volledig toe aan het nertsenfokverbod door deze prijsontwikkeling wel mee te nemen in de resultaatprognose voor de afbouwtermijn⁸, maar niet in de berekening van de netto-opbrengsten in het scenario dat er geen verbod is (nulalternatief). Hierdoor is er geen eerlijk vergelijk tussen beide scenario's en wordt het schadebedrag overschat. Wanneer het bedrijfeconomisch slecht gaat met de sector de komende tijd doordat de omzet daalt als gevolg van economische laagconjunctuur en/of maatschappelijk weerstand tegen het project dan is dit *niet* het effect van een verbod.

Ten tweede, gaan zowel het LEI als Deloitte (impliciet) uit van inkomensschade tijdens de afbouwperiode. Naar onze mening zou compensatie van deze schade leiden tot overcompensatie. Het is onrealistisch te veronderstellen dat

---

⁷ Deloitte heeft wel oog voor negatieve prijsontwikkeling, maar hanteert dit gegeven alleen in de resultaatprognose onder het afbouwscenario. Bedrijfsresultaten bij ongewijzigde voortzetting van de nertsenhouderij zijn wel gebaseerd op 2008 pelsprijzen. Zoals verderop wordt uitgelegd is dit ons inziens een belangrijke omissie in de berekeningsmethodiek.

⁸ Naast de autonome daling in marktprijs, rekent Deloitte met een 2% extra prijsdaling als gevolg van het nertsenfokverbod: kwaliteit van de pelsen- en fokgemiddelden zouden achteruit gaan.

ondernemers de overgangstermijn niet zullen gebruiken om hun bedrijfsvoering aan te passen aan het naderende verbod, i.e. omschakeling naar andere activiteiten of baan (zie ook vraag 6). Er wordt compensatie in de vorm van tijd gegeven.

Ten slotte is er een verschil tussen LEI, Deloitte en CE Delft wat betreft ondernemersrisico. De verwachte netto-opbrengsten van de nertsenfokkerij vallen in drie delen uiteen:

1. Een vergoeding voor de gederfde inkomsten ten gevolge van de inzet van eigen arbeid.
2. Een vergoeding voor het ondernemersrisico.
3. Een vergoeding als rendement op het geïnvesteerde vermogen.

CE Delft is van mening dat de overheid bij eventuele financiële compensatie van economische schade alleen deel 3 moet vergoeden. Beloning voor ondernemersrisico dat in de huidige inkomstenstroom zit, hoeft niet door de overheid vergoed te worden als ook het ondernemersrisico er niet meer is. De te compenseren inkomensschade wordt berekend als de netto contante waarde toekomstige inkomensstromen (de geëigende methode in kosten-batenanalyses). Door de Weighted Average Cost of Capital (WACC) daarbij als discontovoet te nemen, wordt gecorrigeerd voor ondernemersrisico⁹.

Het LEI en Deloitte gebruiken een onteigeningsformule voor de berekening van inkomenschade waarbij het huidige jaarinkomen van de ondernemer (onder aftrek van opportuniteitskosten) wordt vermenigvuldigd met een factor 10. Hierdoor zouden onderdelen 2 én 3 worden vergoed.

2 Is de bepaling van economische schade arbitrair?

De variëteit in schadebedragen zou de indruk kunnen wekken dat de bepaling van economische schade arbitrair is. Een van de conclusies van het Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven (BOR) (2009) is ook dat er geen eenduidige en zuiver objectieve manier voor het berekenen van de economische schade lijkt te zijn.

Naar onze mening klopt deze conclusie slechts ten dele. Voor wat betreft sectorspecifieke informatie die gebruikt wordt voor de berekeningen, zijn de waarden relatief arbitrair te noemen. Het is veelal lastig om toegang te krijgen tot betrouwbare data over individuele bedrijven, met name als er behoorlijke belangen op het spel staan. Het is dan ook mogelijk om vragen te stellen over de betrouwbaarheid van gebruikte gegevens en te discussiëren over investeringkosten, sloopkosten en toekomstverwachtingen rond bijvoorbeeld de prijzen van pelzen.

Wat betreft de methode om economische schade te bepalen is de invulling echter niet arbitrair. Een meer eenduidige aanpak moet mogelijk zijn wanneer wordt uitgegaan van de meest gangbare uitgangspunten in de economische wetenschap. Zo mogen opportuniteitskosten van arbeid niet genegeerd worden en is het onterecht om de overheid een gedeeltelijke vergoeding te laten betalen voor het ondernemersrisico. Het LEI sluit zich inmiddels aan bij de

---

⁹ De WACC geeft de gemiddelde financieringskosten van een bedrijf weer (als rentepercentage) en wordt bepaald door de verhouding eigen/vreemd vermogen binnen het bedrijf en het rendement dat de diverse vermogensverschaffers eisen. Bij gebrek aan sectorspecifieke informatie heeft CE Delft gerekend met de WACC van kokkelvisserij. Gezien het relatief hoge risico in de nertsenfokkerij, zal de werkelijke WACC vermoedelijk hoger dan 12,5% zijn.

visie van CE Delft dat rekening gehouden moet worden met de alternatieve aanwending van arbeid en heeft de oorspronkelijk berekende schadebedragen naar beneden bijgesteld tot 538,5 miljoen respectievelijk 437 miljoen Euro. Ook Deloitte heeft een beloning voor arbeid van gezinsleden in mindering gebracht op de verwachte netto-opbrengsten van de onderneming.

3 Moet compensatie worden gerelateerd aan de omvang van de economische schade?

Compensatie in de huidige context betekent dat de overheid de sector tegemoetkomt om de negatieve financiële effecten als gevolg van haar beleid te verminderen¹⁰. Er zijn diverse manieren waarop ondernemers een vergoeding zouden kunnen krijgen bij wijziging van overheidsbeleid. Het kan gaan om instelling van een afbouwperiode (tijd) of om een financiële vergoeding. Bij een financiële compensatie is het vervolgens mogelijk om een eenmalige uitkering op basis van daadwerkelijk geleden economische schade vast te stellen. Het LEI richt zich op deze optie. CE Delft noemt ook de mogelijkheid een investeringssubsidie of omscholingsubsidie te geven.

In beginsel bepaalt de politiek of en, zo ja, hoeveel compensatie er aan een bepaalde sector uitbetaald gaat worden. Dit is ook een conclusie van het BOR (2009). De besluitvormers kunnen zich hierbij o.a. baseren op ethische aspecten, juridische afwegingen en/of economische overwegingen.

Wanneer men echter economische schade een rol wil laten spelen bij het bepalen van compensatie voor de nertsenhouders, is de berekening van economische schade en de politieke besluitvorming niet volledig te scheiden. Deze berekeningen hebben immers tot doel om een politiek debat over de instelling van een nertsenfokverbod en de eventueel daarmee samenhangende compensatie van de sector te ondersteunen. Wanneer de Kamerleden economische argumenten meewegen in hun opinievorming, zullen zij zich baseren op beschikbare inschattingen van schade. Deze bedragen moet dan wel correct zijn berekend (zie ook vraag 2 hierboven). Zo hoeft volgens CE Delft niet alle inkomensschade gecompenseerd te worden omdat bepaalde onderdelen onder het ondernemersrisico vallen (zie vraag 1).

In het initiatief wetsvoorstel Van Velzen/Waalkens is gekozen voor het instellen van een verbod op de pelsdierhouderij met een afbouwtermijn voor 10 jaar, zonder verdere financiële compensatie. Er wordt gesteld dat:

- De overheid geen juridische verplichting heeft om schadevergoeding uit te keren omdat er sprake is van inbreuk op het eigendomsrecht en niet van onteigening. Dit wordt geconcludeerd in het juridisch advies van de parlementair advocaat (2009).
- Nertsenfokkers redelijkerwijs een verbod hadden kunnen zien aankomen daar de sector al geruime tijd onderwerp is van politieke en maatschappelijke discussie. Een eerder wetsvoorstel is weliswaar teruggetrokken en er zijn afspraken gemaakt met de sector over investeringen in dierenwelzijn, maar er zijn geen toezeggingen gedaan over toekomstig overheidsbeleid. Integendeel, de Productschapsverordening welzijns-

---

¹⁰ Emotionele schade wordt in alle studies buiten beschouwing gelaten. In Nederland is men, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, terughoudend hiermee.

normen nertsen uit 2003 (SER, 2004) noemt expliciet de mogelijkheid dat de sector alsnog bij wet zou worden verboden¹¹. Het verbod behoort in beginsel dan ook tot het ondernemersrisico.

- Compensatie wordt geboden in de vorm van een overgangstermijn, waardoor de ondernemers tot 2018 de tijd krijgen zich voor te bereiden op het verbod en de economische schade kunnen beperken. Hierdoor zouden zij investering kunnen terugverdienen (o.b.v. Van Noord, 1999).

Het debat over het initiatiefwetsvoorstel richt zich met name op de vraag of de schade voor ondernemers door instelling van een afbouwtermijn voldoende beperkt wordt en dus of compensatie in de vorm van tijd afdoende is. Afgezien van de visie op de exacte definitie van 'voldoende', hangt het antwoord op deze vraag onder meer af van toekomstige netto-opbrengsten, huidige boekwaarden van activa, afschrijvingstermijnen, te plegen investeringen in de overgangperiode en restwaarden van de activa in 2018 (eventueel verminderd met sloopkosten).

Op basis van een inventarisatie van deze aspecten komen wij tot de conclusie dat het in principe redelijk mag worden geacht dat reeds gedane investeringen binnen tien jaar worden afgeschreven (zie CE Delft, 2008 en vraag 4)¹². Wat betreft verplichte investeringen in dierenwelzijn, blijft mogelijk een positieve boekwaarde over aan het einde van de afbouwtermijn. De sector zou hiervoor gecompenseerd kunnen worden (zie ook vraag 5).

4 Hoe functioneert de nertsensector als er een overgangperiode wordt gehanteerd?

Naar verwachting zullen de bedrijfsresultaten dalen. De sector heeft te maken met omzetcycli van circa 10 jaar, waarin goede en slechte bedrijfs-economische jaren elkaar afwisselen. Terwijl de situatie in 2008 nog werd gekenmerkt door hoogconjunctuur, zijn de economische omstandigheden momenteel ongunstig. Volgens de sector liggen de pelsprijzen ruim 22% lager dan het hoge niveau in 2008 (Deloitte, 2009). Dit heeft een daling in winstgevendheid tot gevolg.

Hierbij dient echter opgemerkt te worden, dat deze situatie *niet* het gevolg is van een nertsenfokverbod en daar ook niet aan toe te rekenen is. Deze ontwikkelingen gelden immers in de situatie met en zonder verbod¹³.

Deloitte beargumenteert daarentegen dat de bedrijfsresultaten *als gevolg van* het nertsenfokverbod sterk zullen worden aangetast omdat arbeid en kapitaal direct zullen wegvloeien uit de sector. Zo zou de afzet met 25% in 2012 dalen en met 33% in 2014 (t.o.v. 2008) omdat personeel weggaat als gevolg van het verbod. Het merendeel (naar schatting 75%) zou binnen korte tijd de sector willen verlaten door gebrek aan toekomstperspectief en een imago probleem.

---

¹¹ Wel kan de Productschapsverordening gelezen worden als indicator aan de sector dat zij tot en met 2013 kan voortgaan. Dit is echter niet in strijd met het huidige wetsvoorstel dat immers pas in 2018 in een eind aan de sector voorziet.

¹² Mocht een individueel bedrijf op vrijwillige basis eerder stoppen met zijn werkzaamheden als gevolg van tegenvallende marktontwikkelingen en daardoor dus geen gebruik maken van het volledige afbouwtermijn, dan is dit geen reden om over te gaan tot financiële compensatie van de sector; deze situatie had zich immers ook voorgedaan als er geen verbod zou zijn ingesteld (zie vraag 4).

¹³ Overigens kan men stellen dat in deze ongunstige marktsituatie de economische schade bij een direct verbod daalt. Immers, het baseline scenario is minder gunstig.

Daarnaast zouden leveranciers per direct andere afzetmarkten zoeken en kapitaalverstrekkers terughoudend zijn met het verstrekken van leningen. Ook volgens het LEI (2007) kunnen er tijdens de afbouwperiode inderdaad wel wat praktische problemen optreden, maar hieraan wordt niet de conclusie verbonden dat dit het functioneren van de sector in de weg staat.

Naar onze mening zullen dergelijke problemen minimaal zijn omdat:

- Er geen reden is om versnelde uitstroom van personeel te verwachten. Het is onaannemelijk dat met name gespecialiseerd (en volgens de sector toegewijd) personeel vroegtijdig solliciteert naar een nieuwe baan. Deloitte voert hiervoor geen statistiek aan van buiten de sector. Gezien de huidige arbeidsmarkt, waar het aanbod van relatief laaggeschoold personeel hoog en het aantal vacatures schaars is, is het onwaarschijnlijk dat personeelsleden per direct al andere baan zullen zoeken. De werkzaamheden mogen immers nog 10 jaar continueren¹⁴. De redenering van Deloitte zou betekenen dat tijdelijke contracten überhaupt niet op de arbeidsmarkt zouden bestaan. Daarnaast is het vreemd te veronderstellen dat het personeel als gevolg van het nertsenverbod ineens te kampen krijgt met een imago probleem en daardoor ontslag neemt, terwijl de sector in het verleden ook niet gevrijwaard was van ethische bezwaren en maatschappelijke tegenstand.
- De geschetste problemen met toeleveranciers twijfelachtig zijn. Het is onduidelijk waarom leveranciers per direct elders afzet zouden zoeken omdat er (mogelijk) over 10 jaar een verbod komt. Allereerst zijn er leveranciers die momenteel al andere afzetmogelijkheden kennen en toch ervoor kiezen om te leveren aan de nertsenhouderijsector. Dit geldt bijvoorbeeld voor leveranciers van grondstoffen voor voerproductie. Reststromen uit de visverwerkende industrie en pluimveehouderij worden ook ingezet voor de productie van bio-energie. Deze leveranciers kunnen relatief gemakkelijk overstappen en zullen dit ook doen wanneer zij denken dat de sector failliet zou gaan. Echter niet op basis van een verbod dat pas over 10 jaar van kracht wordt. Zij zullen hoogstens hun kredietvoorwaarden aanscherpen. Daarnaast geeft Deloitte aan dat toeleveranciers erg verweven zijn met de nertsenhouderijen. Als voerproducenten geheel afhankelijk zijn van deze bedrijven, zouden er juist geen leveringsproblemen zijn omdat de leverancier weinig andere keus heeft¹⁵. Hierdoor zou de nertsenfokker juist een goede onderhandelingspositie hebben wat betreft prijs en kwaliteitseisen. Dit geldt ook voor leveranciers van machines en benodigdheden. Ook zij hebben investeringen gedaan en zullen zo lang mogelijk doorgaan om deze nog terug te kunnen verdienen.

Een verbod zal hoogstens een beperkte impact hebben via de kredietwaardigheid van een ondernemer en daarmee zijn mogelijkheden om in slechte tijden extra bij te lenen. In het verleden hadden nertsenhouders toegang tot vreemd vermogen tegen relatief gunstige voorwaarden omdat het economisch goed ging (Deloitte, 2009). Bij een afbouwperiode, zullen kredietverschaffers de kans op terugbetaling minder groot achten dan voorheen, waar lage omzetten na een paar jaar werden opgevolgd door expansie en groei van de sector. Bij nieuwe investeringen leidt dit vermoedelijk tot hogere rentetarieven.

---

¹⁴ Wederom geldt dat als ondernemers eerder hun activiteiten willen beëindigen als gevolg van marktomstandigheden dit niet het gevolg zijn van een verbod (laagconjunctuur, etc.), dit effect ook niet toe te rekenen is aan het overheidsbesluit.

¹⁵ Het kan gaan om coördinatie middels contracten, mogelijk is zelfs sprake van verticale ketenintegratie, waarbij toeleverancier, nertsenhouder en evt. pelzerij direct aan elkaar gelieerd zijn via eenzelfde eigenaar.

Hierbij geldt overigens wel dat (1) marktomstandigheden voor nertsenbont sowieso het afgelopen jaar al verslechterd zijn, (2) banken bij bestaande kredietcontracten vermoedelijk geen extra zekerheden zullen stellen in navolging op een verbod en (3) banken in hun algemeenheid nu terughoudender zijn met kredietverlening. Wederom is het effect op financieringsmogelijkheden dus niet volledig toe te rekenen aan een nertsenfokverbod.

5 Wat gebeurt er met dierenwelzijn als de sector wordt afgebouwd?

In principe zullen ondernemers tijdens de afbouwperiode zo min mogelijk investeren. Investerings die zich niet meer terugverdienen, zullen zij niet meer op vrijwillige basis nemen. Dit geldt ook voor dierenwelzijninvesteringen in het kader van de Verordening welzijnsnormen nertsen (PPE) 2003. Die ondernemers die nu nog niet voldoen aan deze richtlijn zullen dat dan ook niet meer vrijwillig doen.

Wanneer de PPE 2003 verordening van kracht blijft en niet wordt teruggetrokken, zullen ondernemers alsnog moeten investeren in dierenwelzijn terwijl dit vanuit een bedrijfseconomisch perspectief niet meer rendabel is. Het zou dan ook reëel zijn als de overheid het niet afgeschreven deel van de verplichte investeringen in 2018 compenseert. Het zou daarbij gaan om een bedrag van 67.000 Euro per bedrijf, oftewel 11 miljoen Euro in totaal¹⁶.

Deloitte geeft aan dat de afbouwtermijn een negatief effect op dierenwelzijn zal hebben door het wegvallen van ervaren dierenverzorgers¹⁷ en de achteruitgang in de kwaliteit van het voer. Zoals reeds beargumenteerd bij vraag 4 hierboven is het discutabel of personeel inderdaad direct vertrekt en of de kwaliteit van het voer inderdaad verslechtert in de afbouwperiode.

6 Heeft de nertsenhouder toekomstperspectief zonder zijn nertsenfarm?

Volgens het Deloitte-rapport heeft de nertsenhouder geen mogelijkheid op de arbeidsmarkt. Hij zou onder het huidige wetsvoorstel aan zijn lot worden overgelaten.

Wij zijn van mening dat er wel mogelijkheden zijn voor heroriëntatie op de arbeidsmarkt. Feitelijk geeft ook Deloitte in haar rapport impliciet aan dat mensen uit de nertsensector mogelijkheden genoeg hebben om elders op de arbeidsmarkt een baan te vinden¹⁸. Dit betekent dat het voor de pelzenhouder zelf ook geen probleem moet zijn om in of na de afbouwperiode alternatieve werkzaamheden te vinden, al dan niet in loondienst. Om dit te stimuleren zou de overheid zelfs loopbaanbegeleiding kunnen overwegen.

---

¹⁶ Op basis van LEI (2008). Dit compensatiebedrag is mogelijk aan de hoge kant omdat de nog komende investeringen zijn overschat en de investeringskosten lager zijn dan geschat. Alternatieve data zijn echter niet voorhanden.

¹⁷ Hierbij dient opgemerkt te worden dat de sector de afgelopen jaren sterk is gegroeid. Deze groei betekent logischerwijs een instroom van nieuw personeel. Als onervarenheid van medewerkers inderdaad een slechter dierenwelzijn tot gevolg zou hebben dan zou het dierenwelzijn juist de afgelopen jaren zijn verslechterd.

¹⁸ Medewerkers zouden zelfs direct nadat de afbouwtermijn wordt ingesteld op zoek gaan naar een andere baan en zouden alleen bereid zijn om te blijven als er salarisverhoging wordt geboden (Deloitte, 2009). Op de houdbaarheid van deze aanname wordt ingegaan bij vraag 4.

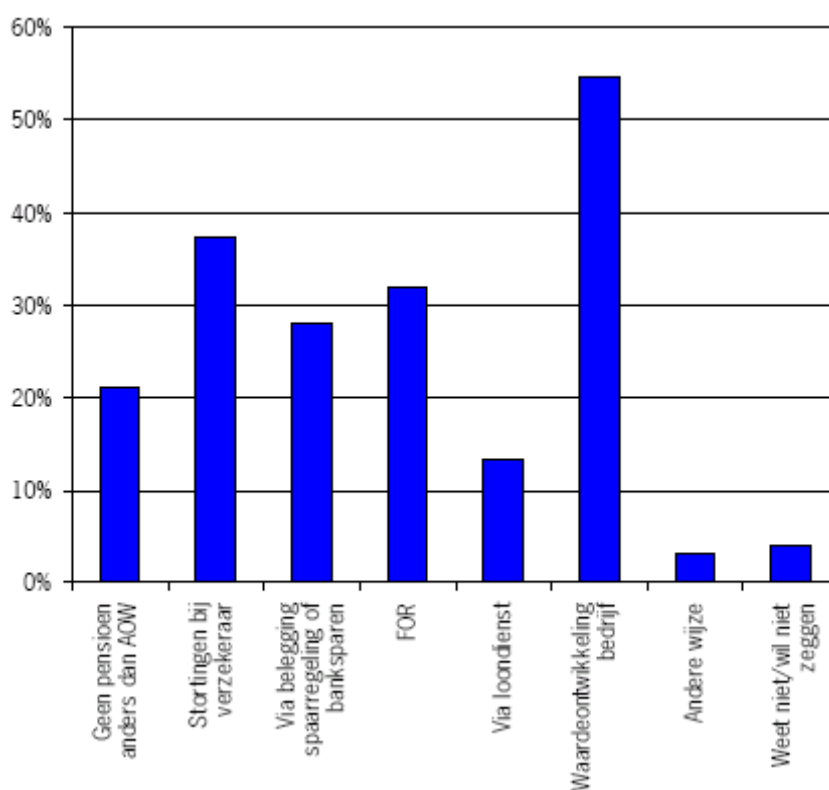
7 Wat zijn de gevolgen van een verbod op de pensioenvoorziening van de ondernemer?

Er zijn diverse manieren waarop een zelfstandig ondernemer, buiten de AOW, zijn pensioenvoorziening kan regelen:

- Via stortingen bij een verzekeraar of bank;
- Opbouw fiscale oudedagsreserve (FOR);
- Werkzaamheden in loondienst;
- Waardeontwikkeling van het bedrijf.

Uit Figuur 1 blijkt dat agrarische ondernemers die pensioen opbouwen de waardevermeerdering van het bedrijf als de belangrijkste basis voor hun pensioen zien (55%). Circa 20% van de geënquêteerde ondernemers geeft aan geen pensioen op te bouwen buiten de AOW.

Figuur 1 Pensioenopbouw in de landbouwsector

Bron: LEI (2009).

Nertsenfokkers die verwachtten hun pensioen te kunnen afdekken door de verkoop van hun bedrijf, zien de waarde van hun onderneming dalen als gevolg van het nertsenfokverbod en daarmee de omvang van hun pensioenvoorziening. Het is echter niet zo dat er geen enkele opbrengst uit verkoop van de nertsenfokkerij te halen valt bij een verbod en dus, zoals Deloitte beargumenteert, de ondernemer zijn volledige pensioen misloopt.

Ondernemers kunnen nog steeds hun gebouwen en grond verkopen. Dit levert netto zo'n 495.000 Euro op (LEI, 2008)¹⁹. Het is een groot verschil met de door het LEI veronderstelde 3,1 miljoen Euro marktverkoopwaarde zonder verbod, maar van dit bedrag kunnen zij zeker (een deel van) hun ouderdomspensioen betalen²⁰. Een simpel rekenvoorbeeld toont dit aan. De gemiddelde pensioenduur in Nederland is 15,2 jaar, voor mannen (AON, 2005). Dit betekent dat de nertsenfokker de ontvangen 495.000 Euro zou moeten gebruiken om 15,2 jaar lang zijn pensioen te dekken. Uitgaande van een rentevoet van 2,5%, betekent dit dat de ondernemer ruim 39.500 Euro per jaar beschikbaar heeft²¹.

Dit bedrag ligt vele malen hoger dan het bedrag dat de ondernemers jaarlijks verwachten beschikbaar te hebben bovenop de AOW ten tijde van pensionering. In totaal verwacht 48% van de respondenten uit LEI (2009) minder dan 15.000 Euro bruto per jaar beschikbaar te hebben. Ter vergelijking: de gemiddeld opgebouwde aanspraken van werknemers bij pensioenfondsen (2^e pijler) ligt op 17.000 Euro. Slechts een beperkt deel van de agrarische ondernemers (ongeveer een kwart) bouwt een pensioen op dat zicht geeft op een verwachte uitkering van 15.000 Euro of meer per jaar bovenop de AOW (LEI, 2009).

Tenslotte geldt in het algemeen dat ondernemers risico lopen wanneer zij hun pensioen baseren op de verwachte waardeinstijgingen van hun onderneming. Een breed gesignaleerd probleem is dat de financiële ruimte bij verkoop van het bedrijf vaak wordt overschat²². Dit geldt zeker bij bedrijfsoverdracht binnen de familie. Wil een bedrijf kunnen blijven voortbestaan, dan zijn de ouders wel genoodzaakt hun eigen vermogen in het bedrijf te laten zitten. Dit gaat ten koste van de hoogte van het pensioen (LEI, 2009). De pensioenvoorziening bij geleidelijke overdracht is dus sowieso al een erkend probleem in de landbouwsector, met of zonder instelling van een nertsenfokverbod.

---

¹⁹ Jaarlijks worden een of twee bedrijven opgekocht door gemeenten op plaats te maken voor nieuwbouw (Deloitte, 2009). Dit betekent in ieder geval dat de grond gunstige ligging heeft voor woningbouw.

²⁰ Mogelijk is de grond gefinancierd met vreemd vermogen dat nog niet geheel afgelost is in 2018. Deze schuld moet dan nog afbetaald worden en zou een lager pensioenbedrag tot gevolg hebben. Ook in het nulalternatief zou deze individuele ondernemer dan een lager pensioen hebben gehad. Hier staat tegenover dat de restwaarde van kooien en stallen vermoedelijk positief is (zie CE Delft, 2008), zodat uit de verkoop van deze materialen nog additionele pensioenwaarde kan worden gehaald.

²¹ Uitgaande van een reële spaarrente (op obligaties), die de afgelopen jaren op circa 2,5% lag.

²² Aannemelijk lijkt dat deze erkenning bovendien pregnanter is in een sector waarvan het maatschappelijk draagvlak al decennia politiek ter discussie staat.

Referenties

BOR, 2009

Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven, onderzoeksbureau van de Tweede Kamer
Advies schadebepaling sanering nertsenhoudery, 09-BOR-N-011
Den Haag : Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven, 2009

CE Delft, 2007

S.M. de Bruyn, M.J. Blom, A. Schroten, M. Mulder
Leidraad MKBA in het milieubeleid.
Versie 1.0
Delft : CE Delft, 2007

CE Delft, 2008

M.H. Korteland
Peer review LEI-rapport sanering nertsenfokkerij
Delft : CE Delft, 2008

CPB/NEI, 2000

Centraal Planbureau, Nederlands Economisch Instituut
C. Eijgenraam, C. Koopmans, P. Tang, A. Verster
Evaluatie van infrastructuurprojecten; leidraad voor Kosten-batenanalyse,
Deel I: Hoofdrapport Onderzoeksprogramma Economische Effecten
Infrastructuur
Den Haag : CPB/NEI, 2000

Deloitte, 2009

Onderzoek NFE. Analyse wetsvoorstel 'Wet verbod pelsdierhoudery'
Amsterdam : Deloitte, 2009

LEI, 2007

Landbouw Economisch Instituut
W. Baltussen, J. Wisman, I. Vermeij (ASG)
Economische verkenning van sanering van de nertsenhoudery in Nederland
Den Haag : LEI, september 2007

LEI, 2008

Landbouw Economisch Instituut
W. Baltussen, H. van der Veen
Sanering nertsenhoudery in Nederland: een actualisatie
Den Haag : LEI, november 2008

LEI, 2009

Landbouw Economisch Instituut
H. van der Meulen, E. Oosterkamp, H. van der Veen et al.
Hoe landbouwers voorzien in hun sociale zekerheid
Rapport 2009*025
Wageningen : LEI Wageningen UR, 2009

Noord, van, 1999

De gevolgen van een verbod op het bedrijfsmatig houden van nertsen in
Nederland
September 1999

Parlementair advocaat, 2009

Extern juridisch advies inzake voorstel van wet van de leden Van Velzen en Waalkens houdende een verbod op de pelsdierhouderij.

30826. nr.17

Amsterdam : 8 april 2009

SER, 2004

PP 33 Verordening welzijnsnormen nertsen (PPE) 2003

In: PBO-blad, Mededelingenblad en Verordeningenblad Bedrijfsorganisatie,
SER, Jrg. 54, Nr. 24, (2004) p.26-27.

